

10. Рудкевич Л. Талант: психология и становление [Текст] / Л.Рудкевич // Социальная психология личности.- Л.: Знание, 1974. - С.207-222.

11. Эфроимсон В. П. Загадка гениальности [Текст] /В.П. Эфроимсон. - М.: Знание, 1991. - Новое в жизни, науке, технике. Серия «Культура и религия». - № 1. - 64 с.

УДК 372.878:781.7(477+439)

В. В. Гаснюк

ПЕДАГОГІЧНОЇ УМОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ УКРАЇНСЬКИХ І УГОРСЬКИХ МИСТЕЦЬКИХ ТРАДИЦІЙ НА УРОКАХ МУЗИКИ

В статье раскрываются педагогические условия оптимизации музыкально-эстетического воспитания учащихся школ с венгерским языком обучения. Автор рассматривает педагогические условия как совокупность форм, методов и педагогических приемов, материально-пространственную среду, направленные на интенсификацию процесса музыкально-эстетического воспитания учащихся. Средством для этого выбраны украинские и венгерские художественные традиции.

Ключевые слова: педагогические условия, художественные традиции, музыкально-эстетическое воспитание, саморефлексия.

The article describes the optimization of teaching musical and aesthetic education of students in schools with Hungarian language. The author examines the pedagogical conditions as a set of forms, methods and teaching techniques, material and spatial environment, aimed at intensifying the process of musical and aesthetic education of students. The means chosen for the Hungarian and Ukrainian art traditions.

Keywords: pedagogical conditions, artistic traditions, musical and aesthetic education, self-reflection.

В Карпатському регіоні вже понад 1000 років український народ живе разом з угорцями. Таке сусідство проявилось в спорідненості, подібності або навіть ідентичності їх мистецьких традицій, які зберігаються у музичній та мовній лексиці, жанрах, мотивах оздоблень, одязі та взаємно запозичуються народами. Це є тією особливою ознакою, яка уможливило формування у кожної особистості знань про рідний народ, а також про народ і країну, в якій він живе та розвивається. Але нажаль, сьогодні ще продовжує існувати суперечність між наявністю потужного педагогічного потенціалу українських і угорських мистецьких традицій та неефективним його використанням у навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи.

Вивченню проблем музично-естетичного виховання з використанням мистецьких традицій у школах України з угорською мовою навчання до останнього часу не приділялось належної уваги. Відомі тільки деякі праці П.Лизанця, О.Мальця, І.Орос з питань загальнокультурного розвитку та освіти угорців України. Історичні аспекти культурного розвитку угорського населення Закарпаття вивчалися Т.Легоцьким, П.Кіралем, Т.Домотор та іншими. З проблем музично-естетичного виховання у загальноосвітніх школах з угорською мовою навчання відомі тільки дослідницькі роботи І.Арпи. Отже, основним завданням нашої публікації є визначення та розкриття педагогічних умов забезпечення взаємодії українських і угорських мистецьких традицій у процесі музично-естетичного виховання учнів початкових класів шкіл з угорською мовою навчання.

Поняття «педагогічні умови» досить ґрунтовно представлено у науковій літературі. У даному випадку під педагогічними умовами ми розуміємо сукупність форм, методів і педагогічних прийомів, а також матеріально-просторове середовище, які спрямовані на інтенсифікацію процесу музично-естетичного виховання учнів. Засобом для цього у загальноосвітніх школах з угорською мовою навчання нами обрано угорські та українські мистецькі традиції, оскільки саме вони, з одного боку зберігають національну сутність

певного народу, а з другого є складовою художніх цінностей держави та світу.

Розкриття педагогічних умов забезпечення взаємодії українських і угорських мистецьких традицій у музично-естетичному вихованні молодших школярів проведемо шляхом поєднання вже відомих принципів з оригінальними та нетрадиційними педагогічними знахідками – активізацією національної та громадянської саморефлексії в процесі ознайомлення з мистецькими традиціями, оптимальним співвідношенням художніх творів українських і угорських авторів у навчальному процесі, зосередженням уваги на трансформації давніх мистецьких традицій у сучасному художньому матеріалі.

Не викликає сумніву той факт, що завдяки формуванню у молодшому шкільному віці словесно-логічного й творчого мислення, вміння керувати своєю поведінкою, дитина може проаналізувати свої судження з точки зору їх відповідності меті й умовам діяльності. Тому рахуємо що саме в цей віковий період у навчально-виховному процесі варто проводити цілеспрямовану роботу для визначення національного й громадянського ідеалу, усвідомлення та сприйняття учнями особливостей національної самосвідомості, яка є формою рефлексії (дозволяє у більшій мірі пізнати самого себе).

Переживання та розуміння музики іншого народу можливе за умови здатності сприйняти музичне звучання не як хаос, а як усвідомлену організацію звуків. Тому в ракурсі активізації національної та громадянської саморефлексії не останню роль відіграє розвиток вміння прислухатись та придивлятись до оточуючого середовища, серед якого дитина знаходиться з початку своєї життєдіяльності, адже вона належить до угорської національності, але батьківщиною її є Україна. Якщо ж підґрунтям для цього стане сприйняття угорських і українських мистецьких традицій, то національна своєрідність художньої мови активізуватиме розвиток у школярів вміння диференційованого сприйняття її, а систематичність використання сприятиме усвідомленню інтонаційного багатства народної музичної творчості, поглибленню емоційно-естетичної реакції під час сприймання. Отже вважаємо, що активізація національної та громадянської саморефлексії в процесі ознайомлення з традиціями обох народів є однією з важливих педагогічних умов забезпечення взаємодії українських і угорських мистецьких традицій у навчально-виховному процесі. З цією метою доцільно використовувати пісні дитячого фольклору та рухливі музичні народні ігри, завдяки яким розширюватиметься світогляд, поповнюватиметься словниковий запас музичними термінами, розвиватиметься українське й угорське мовлення, уява про красу рідного краю – Україну, в якій українці й угорці живуть разом та зберігають свою мистецьку спадщину. У їх традиціях в органічній єдності зливаються образи, емоції, слова, мелодійні мотиви, що стають джерелом любові до рідного угорського народу та народу країни проживання (українського), а отже і самої України з її різнобарвністю мов: розмовною (угорською та українською) та художньою (музичною, літературною, образотворчою, хореографічною).

Якщо ж взяти до уваги те, що кожному епосу, зокрема музичному, притаманне своє відчуття часу, а мистецьким традиціям властиве об'єднання минулого з майбутнім, то ознайомлення з творами українських й угорських професійних композиторів різних епох сприятиме кращому розумінню молодшими школярами особливостей менталітету цих народів, емоційнішому сприйняттю кращих рис вдачі обох етносів.

Оскільки на уроках музики школярі проявляють себе в різних видах музичної діяльності – співі, грі на дитячих музичних інструментах, пластичному й мовному інтонуванні, міркуванні, імпровізації, тому не менш важливим вважаємо домагання того, щоб музична діяльність із зовнішнього творчого стану переходила у внутрішній стан, тобто ставала змістовим виявленням суб'єктивного «Я» дитини, в якому вона показує особистісний стан, проживає певний настрій у музиці, а не «сухо» виконує завдання за вимогою вчителя. Ці завдання варто спрямовувати на розкриття життєвого змісту музики, досвіду моральних відносин між етносами, які створюють українську націю. Разом з тим, спираючись на музичний і життєвий досвід учнів, слід відшуковувати образний зв'язок змісту певного твору з іншими видами мистецтва, з ментальністю, з життям в умовах міжетнічного різноманіття – українці, угорці. Тільки так школярі відчуватимуть,

усвідомлюватимуть, міркуватимуть та, врешті, творитимуть, а будь-який витвір творчості і є продуктом рефлексії.

Визначаючи другу педагогічну умову – забезпечення оптимального співвідношення художніх творів українських і угорських авторів у навчальному процесі, ми виходимо передусім з того, що рівень пізнання мистецьких традицій рідного народу та народу краю проживання перебуває в безпосередній залежності від пропорційності використання художніх творів у навчальному процесі. Аналіз діючої навчально-програмової документації з музично-естетичного виховання молодших школярів показав, що хоча ідея музично-естетичного виховання на основі національних традицій існує вже з XIX століття, але до теперішнього часу вона має однобічний характер, оскільки зміст програм і навчальних посібників продовжує розкривати особливості або українських, або угорських мистецьких традицій. Але, оскільки класи шкіл з угорською мовою навчання об'єднують учнів-угорців за національністю, учнів з сімей мішаного типу (українець-угорка або навпаки) та учнів-українців, тому накопичення музично-естетичних та музично-теоретичних знань, формування узагальненої уяви про мистецькі традиції обов'язково має підкріплюватись використанням кращих художніх творів авторів обох народів. Отже, за цієї педагогічної умови постає необхідність збереження пропорційності під час використання художніх творів угорських і українських авторів як в процесі слухання музики, так і в процесі її виконання.

Для успішного розвитку суспільства, формування відчуття громадянськості необхідно піднімати загальний рівень культури, рівень естетичних понять, уявлень, естетичних потреб та інтересів. Безумовно, мистецтво є частиною оточуючої дитину дійсності, воно з перших років її життя впливає на виховання почуттів, смаку та відношення до самого життя. Тому ми вважаємо, що ознайомлення учнів із творами різних видів мистецтва формуватиме різноманітність емоційних відгуків на побачене та прослухане. Це становитиме опору для їх гармонійного розвитку, рівень якого залежить від цілеспрямованості виховної дії оточуючого середовища. Саме цей напрямок виховання робить людину спадкоємцем культури предків.

Реалізації художньо-педагогічних можливостей взаємодії мистецьких традицій допомагає й *опора на міжпредметну інтеграцію* (музика – література – образотворче мистецтво), а реалізації художньо-педагогічних можливостей міжетнічної взаємодії мистецьких традицій допомагає *опора на національні особливості мистецьких традицій* кожного конкретного народу. Такий підхід й став вихідним матеріалом для розроблення третьої педагогічної умови – використання різних видів мистецтв на уроках музики.

Одним із способів дотримання зазначеної вище умови є художня інтеграція. Завдяки їй створюються умови для охоплення творчим процесом всього учнівського колективу, ефективно виявляються функції мистецьких традицій, їх цілісність та синкретичність.

Художня інтеграція як спосіб забезпечення взаємодії угорських та українських мистецьких традицій є комплексом різних, відносно самостійних компонентів. Механізми їх взаємодії регулюються універсальним законом єдності й боротьби протилежностей, що передбачає наявність бінарних опозицій: аналіз – синтез, абстрагування – конкретизація. Тобто, взаємодія угорських та українських мистецьких традицій розглядається як двоєдиний процес: диференціація мобілізує умови для динамічного розгортання інтеграції. Отже, діалектика спільного та протилежного у взаємозв'язку різновидів мистецьких традицій дає підстави для розробки теоретичних засад художньої інтеграції.

Процеси взаємодії мистецьких традицій здійснювались протягом усієї історії людства, що пов'язано із загальними законами пізнання. Внаслідок художньої інтеграції – взаємодії й з'єднання компонентів мистецьких традицій (аудіальних, візуальних та аудіовізуальних) виникає нове, цілісне художнє явище, яке естетично організує матеріально-духовне середовище буття людини.

Художня інтеграція як рівень взаємодії угорських і українських мистецьких традицій ґрунтується на змістовно-формальній конкретності кожної мистецької традиції та обумовлює правомірність існування їх у комплексі. Тому, будуючи процес музично-естетичного

виховання на принципі інтеграційного використання мистецьких традицій, слід враховувати, що художня інтеграція проявляється на різних рівнях взаємопроникнення знань:

а) внутрішня, горизонтальна інтеграція окремих мистецьких традицій певного народу;

б) зовнішня, вертикальна інтеграція мистецьких традицій певного виду (аудіальні, візуальні чи аудіовізуальні) різних народів.

Таким чином, використовуючи різні види мистецтва на уроках музики варто дотримуватись виконання таких вимог: враховувати особливості національного складу регіону, і відповідно, особливості мистецьких традицій народів, які в ньому проживають; спиратись на функціональну сутність мистецьких традицій, адже вони є засобом спілкування та пізнання, введення до скарбниць духовності та культурних надбань рідного народу та інших етносів; виховувати національну свідомість, громадянськість; зважати на інтеграцію рідної культури у європейський та світовий простір; спрямовувати молодших школярів на вияв інтерферентних зв'язків фольклору та різних видів мистецтва; орієнтувати учнів на розмаїття мистецьких традицій та на сприйняття їх як історично усталеної форми, що передається від покоління до покоління, зберігається у фольклорі певного народу й трансформується у професійне мистецтво.

Якими б складними не здавалися нам новації професійного мистецтва, вони в своїй основі є елементами традицій. Головне – усвідомити їх, досягнути розумом, зрозуміти серцем та відчути душею. Ця позиція й зумовила розроблення четвертої педагогічної умови – зосередження уваги на трансформації давніх мистецьких традицій у сучасному художньому матеріалі.

Мистецькі традиції передаються від покоління до покоління, трансформуються та зазнають впливу інших етнокультур чи епох. Тому навчання молодших школярів вільного прочитання кодів, символів, розуміння мистецьких традицій як особливого способу буття рідного народу та народу, що живе поруч, складає основну вимогу зазначеної педагогічної умови. Важливість її зумовлена тим, що: 1) мистецькі традиції увібрали естетичний, моральний, правовий, утилітарний, світоглядний досвід сотень поколінь певного народу, образи якого пов'язані з генетично закладеним способом відчуття світу, природи, з особливим художнім способом мислення; 2) мистецькі традиції і українського, і угорського народів знайшли своє відображення у творах професійних митців сьогодення.

Трансформація давніх мистецьких традицій означає не докорінну зміну їх, а лише «перевтілення» сюжетів чи мотивів, образів і світоглядних уявлень у сучасні художні моделі. Можна виявити достатню кількість символічно-образного матеріалу мистецьких традицій, який передавався від покоління до покоління та й досі знаходить своє відображення у сучасних художніх зразках. Це і незамінний у святкових обрядах, ритуальних та побутових народних піснях символ зв'язку усіх поколінь української нації – «калина», «тополя», угорської – «троянда», «тюльпан», «жоржина», а також птахи – «голуб», «пава» тощо.

Отже, використання на уроках не тільки пісень того чи іншого народу, але й програмної, інструментальної музики професійних композиторів давньої, класичної епох і сучасності сприятиме засвоєнню культурної спадщини народу та спрямуванню молодших школярів на виявлення інтерферентних зв'язків фольклору й різних видів мистецтва, що додаватиме поштовху для розвитку творчої уяви й активізації самостійної творчої діяльності учнів, впливатиме на результат і бажання ділитися власними висновками після сприйнятого нового матеріалу.

Таким чином, розроблені педагогічні умови оптимізації методичного забезпечення взаємодії українських і угорських мистецьких традицій взаємодоповнюють одна одну і є необхідними для інтенсифікації процесу музично-естетичного виховання учнів початкових класів загальноосвітніх шкіл з угорською мовою навчання. Вони сприятимуть духовному становленню молодших школярів на основі формування ціннісного відношення до музичного мистецтва угорського та українського народів та опануванню комунікативними засобами міжкультурної взаємодії – рідною, державною та художньою мовами (музичною, літературною, образотворчого мистецтва).

Література

1. Оржехівський В. Що сповідує «громадянин за паспортом» / В.Оржехівський // Освіта. – 20-27 жовтня. – К., 1999. – С. 1
2. Ростовський О. Я. Методика викладання музики у початковій школі / О. Я. Ростовський // Навч. метод. посібник. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2000. – [2-е вид., доп.]. – 216 с.
3. Szekfű Gy. Magyar történet. IV. / Szekfű Gy. – Budapest, 1906. – 279 о.

УДК 373.5.064.2:[37.015.31:78]

С. С. Горбенко

ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНО ДОЦІЛЬНИХ ВІДНОСИН МІЖ УЧИТЕЛЕМ І УЧНЯМИ В ПРОЦЕСІ ГУМАНІЗАЦІЇ МУЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

В статтє рассматриваются некоторые аспекты проблемы взаимоотношений учителя и учащихся в контексте гуманистически-ориентированного музыкального воспитания. Предлагаются возможные приемы, виды и принципы работы; характеризуются особенности создаваемых ситуаций и некоторых компонентов коммуникативности.

Ключевые слова: педагогическое взаимодействие, личностный опыт, личностно-ориентированное общение, диалоговые ситуации, субъект-субъектные отношения, фасилитация, коммуникативность.

This article discusses some aspects of the relationship the teacher and students in the context of humanistic-oriented musical education. Suggests possible techniques, types and working principles, characterized especially created situations and certain components of communication.

Keywords: teacher interaction, personal experience, personality-oriented communication, dialogue situation, the subject-subject relations, facilitation, communication.

Одним із пріоритетних напрямків педагогічних досліджень сьогодення є гуманізація освіти. Актуальність цієї проблеми зумовлена процесами реформування суспільних відносин та подолання соціально-економічної кризи в нашій країні та в усьому світі. Вони вимагають від сучасних фахівців переорієнтації технократичного мислення і зміни форм, методів і технологій професійної діяльності в напрямі врахування інтересів, потреб, можливостей особистості. Сьогодні перед системою вищої освіти стоїть завдання знайти адекватні шляхи, принципи, методи та прийоми особистісного підходу до виховання учнів. Одним із них є педагогічна взаємодія – принцип гуманізації освіти, що передбачає якісне перетворення позицій учителя і учня, викладача і студента в суб'єкт-суб'єктні відносини у особистісно-паритетній площині їх взаємодії. В основі таких стосунків лежать діалог, співробітництво, рівнопартнерство в спільному, але організованому педагогом навчальному процесі. Взаємодія учнів між собою на уроці музики формує колективний суб'єкт, який реалізує принцип колективного комунікативного спілкування, коли відбувається «індивідуальне навчання і виховання через групове» (за Г.А.Китайгородським), але його також організовує вчитель.

Питання педагогічної взаємодії учасників навчального процесу з'ясовувала значна кількість учених-педагогів (А.М.Алексюк, І.Д.Бех, О.Гончар, А.Б.Добрович, І.В.Дубровіна, В.К.Дьяченко, С.Т.Золотухіна, Н.В.Єлізарова, О.Столяренко, Т.І.Сукенко, М.І.Фрумін, Є.В.Чудінова та ін.). Різні аспекти взаємодії учителя й учнів у ході музичного виховання, як на уроці музики, так і в процесі позакласної роботи висвітлені в працях О.В.Гончарової, В.В.Григор'євої, Т.В.Дорошенко, Л.М.Масол, Е.П.Печерської, Г.Г.Сергеїчевої, Л.О.Хлебнікової та ін.